

3 Təsirin Qiymətləndirilməsi Metodologiyası

Mündəricat

3.1	Giriş	3-2
3.2	ƏMSSTQ Prosesi	3-2
3.2.1	Seçim və iş həcmnin müəyyən olunması	3-3
3.2.2	Təsirin Əhəmiyyətinin Qiymətləndirilməsi	3-3
3.2.3	Ətraf mühitə təsirlər	3-4
3.2.4	Sosial-iqtisadi təsirlər	3-7
3.2.5	Ətraf mühitə və sosial-iqtisadi sahəyə təsirin əhəmiyyəti	3-9
3.3	Qəza nəticəsində, Transsərhəd və Kumulyativ Təsirlər	3-10
3.4	Təsirəzaltma və Monitorinq	3-10

Şəkillərin siyahısı

Şəkil 3.1:	ƏMSSTQ prosesi	3-2
------------	----------------------	-----

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl 3.1:	Hadisənin miqyasının dərəcələri	3-5
Cədvəl 3.2:	Reseptorun həssaslıq dərəcələri	3-7
Cədvəl 3.3:	Hadisənin miqyasının dərəcələri	3-7
Cədvəl 3.4:	Reseptorun həssaslıq dərəcələri	3-9
Cədvəl 3.5:	Təsirin əhəmiyyəti	3-9

3.1 Giriş

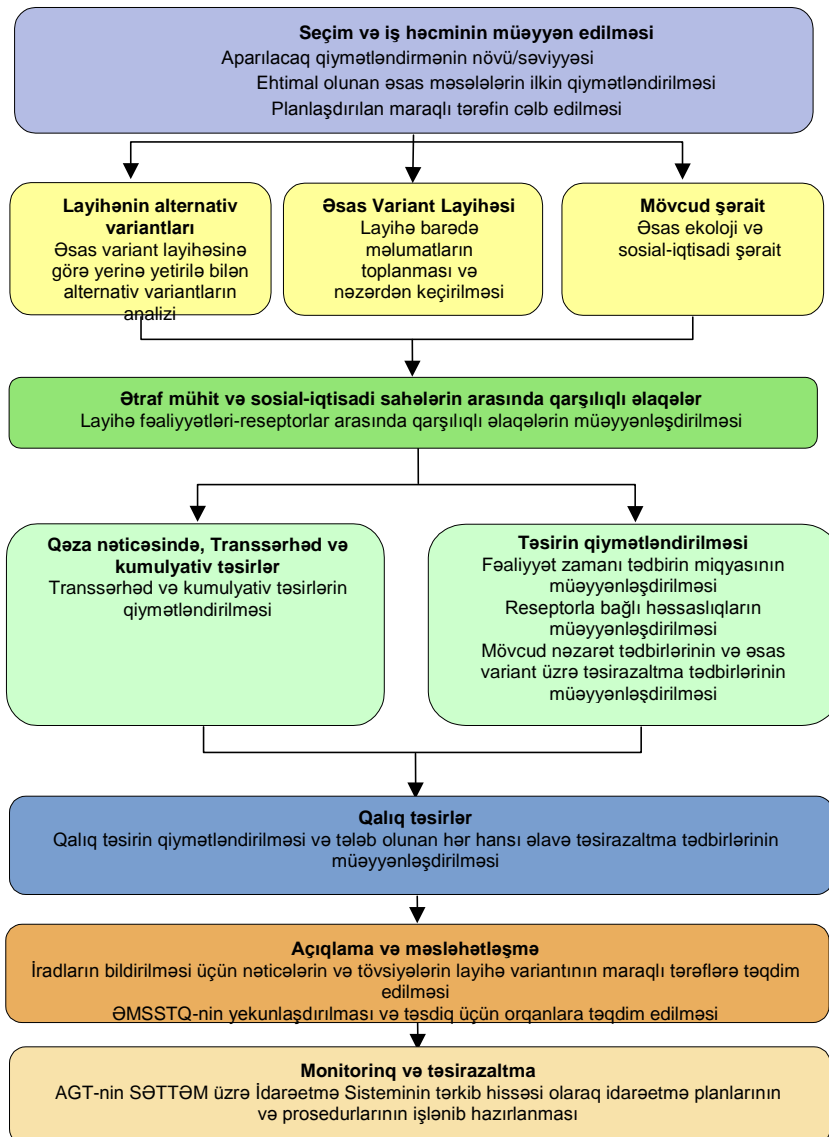
Ətraf Mühitə və Sosial-iqtisadi Sahəyə Təsirin Qiymətləndirilməsinin (ƏMSİSTQ) bu fəsilində Abşeron Yarımadasının Dayazsulu Hissəsində (AYDH) 3Ö Seysmik Tədqiqat üçün qəbul olunmuş ƏMSSTQ prosesi və təsirin əhəmiyyətini qiymətləndirmək üçün istifadə olunan metodologiya müəyyənləşdirilir.

3.2 ƏMSSTQ Prosesi

ƏMSSTQ prosesi layihənin həyata keçirildiyi müddətdə layihənin və onunla əlaqədar fəaliyyətlərin qiymətləndirilməsinə sistemli yanaşma üsulunu təşkil edir. Prosesə (Şəkil 3.1-ə baxın) aşağıdakılar daxildir:

- Seçim və iş həcminin müəyyən edilməsi;
- Layihənin alternativ variantları və Əsas Variant Layihəsi;
- Mövcud ekoloji və sosial-iqtisadi şərait;
- Təsirin qiymətləndirilməsi;
- Qalıq təsirin müəyyənləşdirilməsi;
- Açıqlama və maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmə; və
- Monitoring və təsirlərin azaldılması.

Şəkil 3.1: ƏMSSTQ prosesi

3.2.1 Seçim və iş həcmnin müəyyən olunması

Seçim qiymətləndirmə prosesinin ilk mərhələsidir. O layihənin həyata keçirildiyi müddətdə onun növünü və onunla əlaqədar fəaliyyətləri biofiziki, sosial-iqtisadi, siyasət və normativ hüquqi baza mühitləri kontekstində qiymətləndirərək ƏMSSTQ-nə ehtiyacın olmasını (və ya olmamasını) təsdiqləyir.

AYDH 2Ö Seysmik Tədqiqatın sahəsini, onun miqyasını və onunla əlaqədar planlaşdırılan fəaliyyətləri nəzərə alaraq və AYDH HPBS-ə və milli qanunvericiliyə uyğun olaraq, AYDH üzrə 3Ö Seysmik Tədqiqat üçün ƏMSSTQ-nin hazırlanması tələbi müəyyən edilmişdir. Bu hamısının operatoru BP olan və Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda yerləşən Azəri. Çıraq və Günəşli (AÇG), Şahdəniz (ŞD) və Şəfaq-Asiman Kontrakt Sahələrində aparılmış oxşar Seysmik Tədqiqatlar zamanı tətbiq edilmiş yanaşma üsuluna uyğundur. 2015-ci ilin avqust ayında iş həcmnin müəyyənləşdirilməsinə dair iclasda ƏMSSTQ-nin həcmi Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi (ETSN) ilə razılaşdırılmışdır (ətraflı məlumat üçün Fəsil 7-yə istinad edin).

İş həcmnin müəyyənləşdirilməsi **layihə fəaliyyətləri** və **ekoloji və sosial-iqtisadi reseptorların** arasında gözlənilən **qarşılıqlı əlaqələrin** yüksək səviyyədə qiymətləndirilməsidir. Onun məqsədi qiymətləndirmə zamanı əsas məsələlərə diqqət yetirmək və məhdud nəzərəçarpan təsirlər ilə nəticələnmə ehtimalına əsasən müəyyən fəaliyyətləri təsirin tam qiymətləndirilməsi prosesindən çıxarmaqdır. Fəaliyyətin/tədbirin "həcmi təyin etmək" məqsədilə nəticəyə gəlmək üçün oxşar fəaliyyət və tədbirlər zamanı əvvəllər əldə edilmiş təcrübəyə əsaslanan mütəxəssis elmi mühakimənin və bəzi hallarda iş həcmnin müəyyənləşdirilməsi səviyyəsinin kəmiyyətlərinin/rəqəmlərinin analizinin (məsələn, emissiyaların və atqıların modelləşdirilməsinin) kombinasiyasından istifadə edilir.

AYDH 3Ö Seysmik Seysmik Tədqiqatın həcmnin müəyyənləşdirilməsi prosesinə aşağıdakılar daxil edilmişdir:

- AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqat fəaliyyətlərinin təsirinə məruz qalacağı ehtimal olunan sahəyə aid mövcud ekoloji və sosial-iqtisadi məlumatların və hesabatların nəzərdən keçirilməsi;
- AYDH üzrə 3Ö Seysmik Tədqiqat Layihəsinin ƏMSSTQ prosesi ərzində toplanılmış ilkin ekoloji və sosial vəziyyətə dair birinci və ikinci dərəcəli məlumatlar ; və
- Məlumatları toplamaq və layihə fəaliyyətləri barədə təsəvvür formalaşdırmaq üçün AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqat Layihəsi Qrupu ilə əlaqə yaradılması.

Nəzərdən keçirmənin və məlumatların toplanmasının nəticələrinə əsasən AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqat üzrə ƏMSSTQ Qrupu Seysmik Tədqiqat fəaliyyətlərinin və ekoloji/sosial-iqtisadi reseptorların arasında ehtimal olunan qarşılıqlı əlaqələrin əsasında layihə ilə əlaqədar potensial ekoloji və sosial-iqtisadi təsirləri müəyyənləşdirmişdir. Bundan əlavə, işin həcmnin müəyyənləşdirilməsi mərhələsində mövcud ekoloji, sosial-iqtisadi və/yaxud texniki məlumatların miqyasının, dərinliyinin və/yaxud keyfiyyətinin AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqat Layihəsi üzrə ƏMSSTQ prosesi üçün kifayət etmədiyi hallarda qrup boşluqları müəyyənləşdirmişdir. Bu ƏMSSTQ-ni tamamlamaq üçün tələb olunan işin həcmnin təsdiq olunmasına imkan yaratmışdır. ƏMSSTQ sənədinin hazırlanması zamanı məlumatların toplanılması və məsləhətləşmə prosesi barədə əlavə məlumatlar hazırkı ƏMSSTQ-nin 7-ci fəslində təqdim edilib.

3.2.2 Təsirin Əhəmiyyətinin Qiymətləndirilməsi

ISO14001:2015 beynəlxalq standartında müəyyənləşdirildiyi kimi **təsir**:

"mənfi və ya faydalı olub-olmamasından asılı olmayaraq, bütövlükdə və ya qismən təşkilatın ekoloji aspektlərinin nəticəsində ətraf mühitdə olan hər hansı dəyişiklik deməkdir".

Burada **ekoloji aspekt** aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilmişdir:

"Təşkilatın ətraf mühit ilə qarşılıqlı əlaqədə ola bilən fəaliyyətlərinin və ya məhsullarının və ya xidmətlərinin elementi".

Təsir layihənin fəaliyyətinin və ekoloji reseptorun arasında qarşılıqlı əlaqə olan hallarda müəyyənləşdirilir. ƏMSSTQ prosesində layihə fəaliyyəti **hadisəsinin miqyası** və **reseptorun həssaslığı** nəzərə alınaraq müəyyənləşdirilən təsirlərin əhəmiyyətinə görə dərəcəsi müəyyənləşdirilir.

Hadisənin miqyasının müəyyənləşdirilməsi üçün (praktiki cəhətdən mümkün olduğu qədər) standart və qeyri-standart layihə fəaliyyətlərinin potensial ekoloji və sosial-iqtisadi təsirlər mənbələrinin müəyyənləşdirilməsi və kəmiyyətinin təyin olunması tələb olunur. Reseptorun həssaslığının müəyyənləşdirilməsi üçün biofiziki və insan mühitin başa düşülməsi tələb olunur.

Potensial ekoloji və sosial-iqtisadi təsirlərin əhəmiyyətinin qiymətləndirilməsinə yanaşma üsulu aşağıdakı bölmələrdə müəyyənləşdirilmişdir. Qeyd olunmalıdır ki, təsirin əhəmiyyəti layihənin işlənməsində tətbiq edilmiş mövcud nəzarət tədbirləri nəzərə alınaraq qiymətləndirilmişdir.

İlkin şərait ilə müqayisədə faydalı və ya mənfi təsir ilə nəticələnə bilib-bilməməsindən asılı olmayaraq, təsirlər müsbət və mənfi ola bilər.

3.2.3 Ətraf mühitə təsirlər

3.2.3.1 Hadisənin miqyasının müəyyənləşdirilməsi metodu

Hadisənin miqyası bərabər səviyyədə ölçülən və hər biri üçün 1, 2 və ya 3 dərəcəsi təyin olunan aşağıdakı parametrlərin əsasında müəyyənləşdirilir:

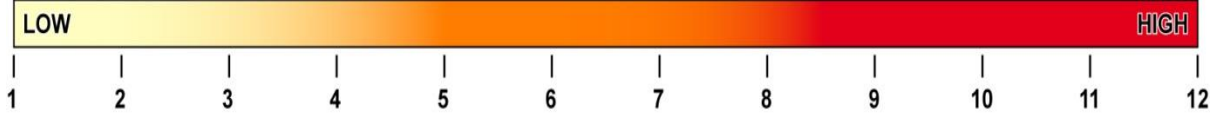
- **Ölçüsü / Miqyası:** Hadisələr təsiri sahə boyu yayılardan:
 - 1 – mənbənin yaxınlığında¹ (bir neçə on metrədən bir neçə yüz metrə qədər məsafədə);
 - 2 – mənbədən aralı məsafədə (bir neçə yüzdən bir neçə minə qədər məsafədə);
 - 3 – mənbədən uzaq məsafədə (bir neçə min metr və ya ondan artıq məsafədə) təsir göstərən hadisələrə qədər dəyişir.
- **Tezlik:** Hadisələr:
 - 1 – bir və ya iki dəfə baş verənlərdən;
 - 2 – təkrar, lakin fasilələrlə baş verənlərə; və
 - 3 – tez-tez və ardıcıl olaraq baş verənlərə qədər dəyişir.
- **Müddət:** Hadisələr:
 - 1 – ani/qısa müddətli (yəni bir neçə saatdan bir neçə günədək) təsire malik olanlardan;
 - 2 - orta müddətli (bir həftə və 3 ay arasında) təsire malik olanlara;
 - 3 - uzun müddətli (3 aydan artıq - daimi) təsire malik olanlara qədər dəyişir.
- **İntensivlik:** Məqbul qanunvericiliyin və beynəlxalq metodoloji prinsiplərin, onun toksikliyin və bioakkumulyasiya potensialının və ya ətraf mühitdə davamlılıq ehtimalının daxil olduğu məqbulluq standartları ilə əlaqədar emissiyaların və ya atqının konsentrasiyasıdır². Və Pozuntunun və ya fiziki təsirin dərəcəsi/daimiliyi (məsələn növlərə təsir, təbii yaşayış mühitinin itkisi və ya mədəni irsə ziyan). Bu:
 - 1 - aşağı intensivliyə malik hadisədən;
 - 2 – orta intensivliyə malik hadisəyə;

¹ Bu qiymətləndirmənin məqsədləri çərçivəsində belə başa düşülür ki, mənbə əməliyyatlar nəticəsində formalaşan emissiyalar və atqıların, o cümlədən sualtı səs(seysmik qəbuledicilər qrupu), vibrasiyaların (seysmik mənbə), atmosfərə atılan emissiyaların və işıq emissiyalarının (avtomobillər və gəmilər) və dənizdəki atqıların (gəmilər) yarandığı yerdir (məşdəyidir).

² Sualtı səs ilə əlaqədar olan halda seçilmiş meyarlardan asılı olaraq, bu parametrlər pik səs təzyiqi və ya səs enerjisinin səviyyəsi ilə əlaqədardır

3 – yüksək intensivliyə malik hadisəyə qədər dəyişir.

Ümumilikdə, ayrı-ayrı parametr göstəriciləri əlavə edilməklə hadisənin miqyası aşağıdan (1) yüksəyə (12) doğru hesablanır:

Ümumi hadisənin miqyasının dərəcəsini müəyyənləşdirmək üçün əldə olunmuş ayrı-ayrı göstəricilər ümumiləşdirilir. Miqyasın Aşağı, Orta və Yüksək dərəcələri üçün göstəricilərin diapazonu Cədvəl 3.1-də təqdim olunur.

Cədvəl 3.1: Hadisənin miqyasının dərəcələri

Hadisənin miqyası	Göstərici (Ümumiləşdirilmiş parametr göstəriciləri)
Aşağı	4
Orta	5-8
Yüksək	9-12

3.2.3.2 Reseptorun həssaslığının müəyyənləşdirilməsi metodu

Reseptorun həssaslığında reseptorun növü (yəni, bioloji/ekoloji, insan və fiziki reseptor/xüsusiyyət) nəzərdən keçirilir; bərabər səviyyədə ölçülən və hər birinə 1, 2 və ya 3 dərəcəsi verilən aşağıdakı parametrlərin əsasında təyin olunur:

- Bioloji/ekoloji reseptorlar:

Mövcudluğa görə təsnifat aşağıdakı kimidir:

3 – Yüksək həssaslıq müddəti (məsələn, çoxalma, kürütökmə və ya yuvaqurma) və müntəzəm yaxud əsaslı şəkildə proqnozlaşdırıla bilən pik mövcudluq ərzində layihə fəaliyyətlərinin təsirinə məruz qalan sahədə beynəlxalq səviyyədə nəslin kəsilmək təhlükəsi ilə üzləşən növlər³/mühafizə olunmuş ərazi;

2 - Yüksək həssaslıq və müntəzəm yaxud əsaslı şəkildə proqnozlaşdırıla bilən pik mövcudluq müddətindən kənarında layihə fəaliyyətlərinin təsirinə məruz qalan sahədə beynəlxalq səviyyədə nəslin kəsilmək təhlükəsi ilə üzləşən növlər⁴/mühafizə olunmuş ərazi.

Yüksək həssaslıq müddəti (məsələn, çoxalma, kürütökmə və ya yuvaqurma) və müntəzəm yaxud əsaslı şəkildə proqnozlaşdırıla bilən pik mövcudluq ərzində layihə fəaliyyətlərinin təsirinə məruz qalan sahədə beynəlxalq səviyyədə nəslin kəsilmək təhlükəsinə yaxın olan növlər⁴.

Layihə fəaliyyətlərinin təsirinə məruz qalan sahədə milli səviyyədə qorunan və/yaxud yerli və regional ekosistem üçün əhəmiyyətli olan növlər.

1 - Yuxarıdakıların heç birinə aid olmayan növlərin mövcudluğu.

³ IUCN Qırmızı Siyahısında Son Həddə Çatmış, Nəslin kəsilmək təhlükəsi olan və Həssas Növlərin təsnifatı

⁴ IUCN Qırmızı Siyahısında Nəslin kəsilmək təhlükəsinə yaxın olanların təsnifatı

(Müəyyənləşdirilmiş stress mənbəyinə) dayanıqlılıq aşağıdakı kimi təsnif olunur:

3 - Xüsusiyyətlərin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi potensialına və/yaxud ekoloji funksionallığın itirilməsinə gətirib çıxararaq, dəyişiklikləri absorbsiya etmək və ya onlara uyğunlaşmaq (yəni, layihənin təsirindən uzaqlaşmaq və ya ona uyğunlaşmaq) gücü az olan və ya heç olmayan növlər və/yaxud populyasiya.

2 - Xüsusiyyətləri əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməyən və ya ekoloji funksionallığın əhəmiyyətli dərəcədə itirilməsi ilə nəticələnməyən müvəqqəti, lakin davamlı potensial təsire gətirib çıxararaq dəyişikliyi absorbsiya etmək və ya ona uyğunlaşmaq (yəni, layihənin təsirindən uzaqlaşmaq və ya ona uyğunlaşmaq) gücü orta səviyyədə olan növlər və/yaxud populyasiya.

1 - Dəyişikliyi qəbul etmək yaxud dəyişikliyə uyğunlaşmaq üçün yüksək potensiala malik olan (yəni, layihənin təsirindən uzaqlaşmaq və ya bu cür təsire uyğunlaşmaq qabiliyyətinə malikdir) və potensial olaraq təsire məruz qalmayan və ya azacıq məruz qalan növlər və/yaxud populyasiya.

- İnsan reseptorlar:

Mövcudluğa görə təsnifat aşağıdakı kimidir:

3 - Təsir gözlənilən coğrafi sahədə insanların daimi mövcudluğu (məsələn, yaşayış təyinatlı bina);

2 - İnsanların müəyyən vaxtlarda mövcudluğu (məsələn, kommersiya təyinatlı bina);

1 - Təsir gözlənilən coğrafi sahədə insanlara nadir hallarda rast gəlinməsi.

(Müəyyənləşdirilmiş stress mənbəyinə) dayanıqlılıq aşağıdakı kimi təsnif olunur:

3 - Ən həssas qruplar (yəni, havanın keyfiyyəti kimi ətraf mühitdə olan şəraitin qəbul edilmiş standartlara cavab verməsi və ya onlardan artıq olması);

2 - İnsanların dəyişikliyə və ya pozuntuya həssas olması (yəni, havanın keyfiyyəti kimi ətraf mühitdə olan şəraitin qəbul edilmiş standartlardan aşağı olması);

1 - İnsanların dəyişikliyə və ya pozuntuya ən az həssaslığı (yəni, havanın keyfiyyəti kimi ətraf mühitdə olan şəraitin mövcud qanunvericilikdən və beynəlxalq normadan çox aşağı olması).

- Fiziki reseptorlar/xüsusiyyətlər:

Müəyyənləşdirilmiş stress mənbəyinə görə mövcudluğun təsnifatı:

3 - Əks istiqamətdə milli və ya beynəlxalq dəyərə malik obyektin olması (məsələn, dövlət tərəfindən qorunan abidə);

2 – Yerli və ya regional dəyərə malik obyekt və onun pozuntuya qarşı həssaslığı;

1 - Yuxarıdakıların heç birinə aid olmayan obyekt.

(Müəyyənləşdirilmiş stress mənbəyinə) dayanıqlılığın təsnifatı:

3 – Yüksək dərəcədə həssas (yəni, fiziki bütövlük üçün əhəmiyyətli ziyan yaxud itki potensialı);

2 – Fiziki bütövlük saxlanmaqla, daima təsir mənbəyinin altında stabilləşən orta səviyyəli. lakin davamlı dəyişikliyə məruz qalması; və

1 – Obyektin/reseptorun təsire məruz qalması və ya az məruz qalması (yəni, dəyişikliyə dayanıqlılıq);

Ümumilikdə, reseptorun həssaslığı ayrı-ayrı parametr göstəricilərini əlavə etməklə aşağıdan (1) yuxarıya (6) doğru miqyas əsasında hesablanır:

Aşağı, Orta və Yüksək həssaslıq dərəcələri üçün göstəricilərin diapazonu Cədvəl 3.2-də təqdim olunur.

Cədvəl 3.2: Reseptorun həssaslıq dərəcələri

Reseptorun həssaslığı	Göstərici (Ümumiləşdirilmiş parametr dərəcələri)
Aşağı	2
Orta	3-4
Yüksək	5-6

3.2.4 Sosial-iqtisadi təsirlər

Sosial-iqtisadi təsirlərin qiymətləndirilməsi zamanı müvafiq qaydada Cədvəl 3.3 və 3.4-də müəyyənləşdirilmiş hadisənin miqyasına və reseptorun həssaslığına əsaslanan potensial təsirləri təsvir etmək və qiymətləndirmək üçün yarım keyfiyyətli qiymətləndirmə üsulundan istifadə edir. Dolay sosial-iqtisadi təsirlər (yəni, alınmış təsirlər) də oxşar üsuldən istifadə edilərək qiymətləndiriləcəkdir.

Cədvəl 3.3: Hadisənin miqyasının dərəcələri

Miqyas	Meyarlar
Aşağı	<p>Hər hansı istənilən sektorun göstəricisinə və/yaxud populyasiyanın rifahına azacıq və müvəqqəti təsir ilə sosial, iqtisadi və ya mədəni dinamikada dəyişikliklər baş verir. Bu təsirlərin dövlət orqanlarının və ya maraqlı tərəflərin narahatlıq doğuran məsələ qaldırmasına gətirib çıxaracağı ehtimal edilmir.</p> <p>Bu cür hadisələrə aşağıdakılar daxil ola bilər:</p> <ul style="list-style-type: none"> Dolanışiq vasitələrinin və ya yaşayış vəziyyətinin cüzi pozulması və bunun lokal, bərpa oluna bilən və müvəqqəti narahatlıqla nəticələnməsi. Gəlir itkisinə səbəb olmayan və ya nüfuzə hər hansı formada xələl gətirməyən biznes fəaliyyətinin müvəqqəti pozulması. Yerli icmaların sağlamlıq vəziyyətində heç bir dəyişikliyin olmaması. İctimai infrastrukturun işinin müvəqqəti pozulması (məsələn yolun bağlanması) və bunun təsirə məruz qalmış icmalara kiçik narahatlıqlar yaratması.
Orta	<p>Hər hansı istənilən sektorun göstəricisinə və/yaxud populyasiyanın rifahına orta səviyyəli və nəzərəçarpan mənfi təsir ilə sosial, iqtisadi və ya mədəni dinamikada dəyişikliklər baş verir. Bu cür təsir dövlət orqanları və ya maraqlı tərəflərin narahatlıq doğuran məsələlər qaldırması ilə nəticələne bilər.</p> <p>Bu cür hadisələrə aşağıdakılar daxil ola bilər:</p> <ul style="list-style-type: none"> Dolanışiq vəziyyətinə, ailənin əmlakına/gəlirlərinə və ya yaşayış şəraitinə mənfi dəyişiklik. Biznes fəaliyyətinin müvəqqəti pozulması və nəticədə biznes gəlirlərində kiçik azalma. İctimai sağlamlıq üçün riskin artması, lakin bu riskin müfəssəl təsirazaltma tədbirləri vasitəsilə nəzarətdə saxlanıla bilməsi. İctimai infrastrukturun işinin müvəqqəti pozulması (məsələn yolun bağlanması yaxud kanalizasiya xəttinin sıradan çıxması) və nəticədə digər istifadəçilərə narahatlıq yaratması.

Miqyas	Meyarlar
Yüksək	<p>Hər hansı istənilən sektorun göstəricisinə və/yaxud populyasiyanın rifahına böyük mənfi təsir ilə sosial, iqtisadi və ya mədəni dinamikada dəyişikliklər baş verir. Belə təsirlər hökumət orqanları və ya maraqlı tərəflərin birbaşa müdaxiləsi ilə nəticələnecekdir.</p> <p>Bu cür hadisələrə aşağıdakılar daxil ola bilər:</p> <ul style="list-style-type: none">• Nisbətən çox sayda insan üçün dolanışq vəziyyətinə, ailənin əmlakına/gəlirlərinə və ya yaşayış şəraitinə mənfi dəyişiklik və bunun iqtisadi itki və layihə əleyhinə etirazlar ilə nəticələnməsi.• Nüfuza zərbə dəyməklə və/ və ya biznes gəlirlərində azalma baş verməklə iqtisadi fəaliyyətin gələcəyinin təhlükə altına düşməsi.• İctimaiyyət üzvlərinin ölümünə və ya xəsarətinə gətirib çıxara biləcək ictimai sağlamlıq üçün riskin artması.• İctimai infraqurultura (məsələn kanalizasiya sistemində, regionun su boru xəttinə və s.) ziyan dəyməsi və nəticədə digər istifadəçilər üçün ekoloji və sosial-iqtisadi təsirlərin yaranması.

Cədvəl 3.4: Reseptorun həssaslıq dərəcələri

Həssaslıq	Meyarlar
Aşağı	<p>Verilmiş dəyişikliyə uyğunlaşmaq və həyat keyfiyyətini qoruyub saxlamaq/yaxşılaşdırmaq üçün potensial və vasitələr orta dərəcədən yüksək dərəcəyədək olduqda reseptorun həssaslığı aşağı hesab edilir.</p> <p>Aşağı həssaslığa malik reseptorlara aşağıdakılar daxil ola bilər:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Öz yaşayış şəraitinin, dolanışq vəziyyətinin müvəqqəti pozulmasına və ya ictimai infrastrukturun vəziyyətindəki dəyişikliyə (məsələn yolun bağlanması) cəld uyğunlaşa bilən şəxslər. • Fəaliyyətinə qoyulan istənilən məhdudiyyətlərə asanlıqla uyğunlaşa bilən və ya bu cür dəyişikliklərdən iqtisadi qazanc əldə edə bilən güclü iqtisadi modelə malik biznes subyektləri
Orta	<p>Verilmiş dəyişikliyə uyğunlaşmaq və həyat keyfiyyətini qoruyub saxlamaq/yaxşılaşdırmaq üçün məhdud potensial və vasitələr olduqda reseptorun həssaslığı orta hesab edilir.</p> <p>Orta həssaslığa malik reseptorlara aşağıdakılar daxil ola bilər:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Öz sosial-iqtisadi statusunu qoruyub saxlamaq üçün dolanışq vasitələrindən ciddi dərəcədə asılı olan və dəyişikliyə uyğunlaşmaq qabiliyyəti məhdud olan şəxslər. • Dəyişikliyə uyğunlaşmaq qabiliyyəti məhdud olan və iqtisadi gəlir və ya nüfuzda baş verə biləcək hər hansı azalmaya qarşı həssas olan biznes subyektləri.
Yüksək	<p>Verilmiş dəyişikliyə uyğunlaşmaq və həyat keyfiyyətini qoruyub saxlamaq / təkmilləşdirmək üçün potensialı və vasitələri az olan zəif/aztəminatlı reseptor (məsələn, evsiz insanlar, məcburi köçkünlər icması, resurslardan istifadə imkanları az olan (məsələn, torpaq üzərində mülkiyyət hüququ olmayan) insanlar, təmsil olunmayan və ya aşağı səviyyədə təmsil olunan insanlar (məsələn, mühacirlər, ərazidə daimi yaşayış binaları olmayan mövsümi maldarlar) olduqda bu cür reseptorun həssaslığı yüksək hesab edilir.</p> <p>Yüksək həssaslığa malik reseptorlara aşağıdakılar daxil ola bilər:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cüzi dolanışq vasitələri, az sosial-iqtisadi gəliri yaxud pis yaşayış şəraiti olan şəxslər. • Yaş, əlillik yaxud digər səbəblərdən zəif/aztəminatlı olan və 3Ö seysmik tədqiqat ilə bağlı iştirak fəaliyyətlərində xüsusi yardıma ehtiyacı olan şəxslər. • Dəyişikliyə asanlıqla uyğunlaşmaq iqtidarında olmayan və iqtisadi fəaliyyəti zəif olan biznes subyektləri.

3.2.5 Ətraf mühitə və sosial-iqtisadi sahəyə təsirin əhəmiyyəti

Cədvəl 3.5-də təqdim edildiyi kimi ekoloji və sosial-iqtisadi təsirlərin hər ikisi üçün hadisənin miqyasının və reseptorun həssaslığının funksiyası qismində təsirin əhəmiyyəti Cüzi, Kiçik, Orta və ya İri kimi təsnif edilmişdir.

Cədvəl 3.5: Təsirin əhəmiyyəti

		Reseptorun həssaslığı		
		Aşağı	Orta	Yüksək
Hadisənin miqyası	Aşağı	Cüzi	Kiçik	Orta
	Orta	Kiçik	Orta	İri
	Yüksək	Orta	İri	İri

İri kimi təsnif edilmiş hər hansı təsir əhəmiyyətli hesab edilir və təsir **mənfi** olduqda, əlavə təsir azaltma tədbirlərinin görülməsi tələb edilir. **Cüzi**, **Kiçik** və ya **Orta** əhəmiyyətə malik təsirlər praktiki

cəhətdən mümkün və lazım olan qədər azaldılmış sayılır və buna görə, əlavə olaraq azaldılması tələb olunmur.

3.3 Qəza nəticəsində, Transsərhəd və Kumulyativ Təsirlər

AYDH üzrə 3Ö Seysmik Tədqiqat çərçivəsindəki müntəzəm işlər ilə bağlı təsirlərin qiymətləndirilməsindən əlavə aşağıdakılar da qiymətləndiriləcəkdir:

- **Qəza hallarının təsirləri:** Texniki nasazlıq, insan xətası nəticəsində və ya seysmik hallar kimi təbiət hadisələri nəticəsində meydana çıxan təsirlər.
- **Transsərhəd təsirlər:** Layihənin həyata keçirildiyi ölkənin yurisdiksiyalı sərhədləri xaricində baş verən təsirlər kimi müəyyənləşdirilib.
- **Kumulyativ təsirlər:** Baxmayaraq ki, layihəni yaxud fəaliyyəti nəzərdən keçirərkən özü-özlüyündə təsir nisbətən kiçik ola bilər, o, digər layihələrin və fəaliyyətlərin təsirləri ilə birlikdə böyüyə bilər; bu birləşmiş təsirlər "kumulyativ" təsir adlanır.

Kumulyativ təsirlər:

1. **Ayrıca layihə ilə əlaqədar qalıq təsirlər arasındakı qarşılıqlı əlaqələrdən irəli gələ bilər –** buraya layihənin çoxsaylı ekoloji qarşılıqlı əlaqələrinin (məsələn: sualtı səs, atqılar, gəminin hərəkətinin yaratdığı fiziki narahatlıq) bir reseptora yaxud təbii yaşayış mühitinə təsir etməsi və nəticədə yaranan təsirin hər bir ayrıca təsire nisbətən daha böyük olması aid edilir; və
2. **Digər layihələrdən və onların əlaqədar fəaliyyətlərdən yaranan təsirlər ilə birlikdə layihəyə aid qalıq təsirlər arasındakı qarşılıqlı əlaqələrdən irəli gələ bilər –** Bu təsir ayrı-ayrılıqda əhəmiyyətli dərəcədə olmayan, lakin birlikdə götürüldükdə bir reseptora yaxud təbii yaşayış mühitinə əhəmiyyətli kumulyativ təsir yaradan bir sıra layihələrin birgə təsirləri nəticəsində baş verə bilər.

10-cu fəsilə verilmiş kumulyativ təsirin qiymətləndirilməsini həyata keçirmək üçün görülən tədbirlər aşağıdakılardan ibarətdir:

- Kumulyativ təsirlərin yaranması potensialı olduqda, AYDH üzrə 3Ö Seysmik Tədqiqat yaxınlığında məlum olan digər layihələr və fəaliyyətləri müəyyənləşdirmək;
- Qiymətləndirmənin məkan (yəni, təsirlər məkan baxımından o qədər yaxındır ki, onların təsirləri üst-üstə düşür) və zaman (yəni, təsirlərin bir təsirin növbəti təsirin baş verməsindən qabaq aradan qalxa bilməyəcək qədər yaxın müddətdə baş verməsi) ilə bağlı əhatə dairəsini müəyyənləşdirmək;
- AYDH üzrə 3Ö Seysmik Tədqiqatın və müəyyənləşdirilmiş kumulyativ layihələrin potensial təsirinə məruz qalan ekoloji və sosial-iqtisadi reseptorlara potensial kumulyativ təsirləri qiymətləndirmək; və
- Tələb olunduqda, mümkün dərəcədə hər hansı potensial əhəmiyyətli kumulyativ təsirlərə yol verməmək, onları azaltmaq və ya yumşaltmaq üçün tədbirləri müəyyənləşdirmək.

Təsirlərin kəmiyyət analizindən istifadə etməklə qəza nəticəsində, transsərhəd və kumulyativ təsirlərin əhəmiyyəti qiymətləndirilir.

3.4 Təsirə azaltma və Monitoring

ƏMSSTQ və layihənin planlaşdırılması proseslərinin təkrarlanan və kompleks xüsusiyyətə malik olması təklif olunmuş əlavə təsirə azaltma tədbirlərinin və strategiyaların əksəriyyətinin layihəsinə daxil edilmiş və 3Ö Seysmik layihəsində ümumiləşdirilmiş olması deməkdir. Bu tədbirlərə / strategiyalara AGT Regionunda əvvəllər digər layihələr (o cümlədən, digər seysmik tədqiqatlar) zamanı qəbul edilmiş təsirə azaltma tədbirləri və cari öhdəliklər daxil olmuşdur.

ƏMSSTQ sənədi nəzərdən keçirməsi və iradlarını bildirməsi (Fəsil 7, Bölmə 7.6-ya istinad edin) üçün ETSN-ə təqdim ediləcəkdir, ETSN nəticələr barədə iradlarını bildirmək, o cümlədən, layihə fəaliyyətləri ilə əlaqədar hazırki ƏMSSTQ sənədində artıq öhdəyə götürülmüş təsirləri əlavə azaltmaq

üçün təkliflər vermək imkanına malik olacaqdır. Müvafiq hesab edilərsə, belə təsirəzaltma tədbirləri 3Ö Seysmik Tədqiqatın layihələndirilməsi və/yaxud idarə olunması proqramına əlavə ediləcəkdir.